

пословиц: поэтичность, эмоциональность, лаконичность, динамичность, контрастность, антитезисность, дидактичность, поучительность, абстрактность, образность, оригинальность, валоративность, меткость, интеллектуальность, комичность. Выявлены стилевые признаки пословиц, которые объективируются речевой формой пословицы и специфическими модусами, а именно: общей значимостью, информативной плотностью, коммуникативной четкостью и экспрессивностью. На основе систематизации признаков конкретных жанров фольклорных текстов малой формы выделены тексты духовно-идеологической (легенды, баллады, мифы), культурно-бытовой (поговорки, пословицы, поверья, сказки) и тексты креативно-поучительной (загадки, анекдоты, басни, притчи) направленностей. Смоделирован комплексный подход к изучению их эпидигматического бытия (семантических и формальных модификаций). Сага про статус пословиц, их структурно-семантическое бытие и модификации имеет значительную аксиологическую нагрузку и перспективу дальнейшего творческого поиска.

Ключевые слова: тексты малого жанра, пословицы, глобальная структура, модификации, прагматический потенциал, английский язык.

Ovsyanko Olena. Global Structure of English Proverbs: Typological Aspects. The article in question deals with the status identification of English proverbs in the endozone of small genre texts. The attention is being paid to their outer and inner structures, epidigmatic modifications. Special emphasis is focused on the cultural-social domains of the investigated object. The basic criteria of proverbs are in the vein of poetry, emotionality, laconism, dynamism, contrast, didacticism, abstractness, imagery, originality, expressiveness, topicality, exactness, intellectuality, humour. The main stylistic features of the researched texts are considered in terms of general value, informative density, communicative adequacy, expressiveness. Texts of spiritual-ideological (legends, ballads, myths), cultural-social (sayings, proverbs, traditional beliefs, tales) and creative-educative (riddles, anecdotes, fables, parables) domains are distinguished. The patterns of the proverbs epidigmatic nature (both semantic and formal) are dealt with. Proverbs as folklore small genre texts are flexible, open to transformation, reproduction, semantic and structural deviations. The saga of proverbs' status, their structural-semantic nature, and deviations consists in axiological loading and further investigation outlined in the paper.

Key words: small genre texts, proverbs, global structure, modifications, pragmatic potential, the English language.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2015 р.

УДК 811. 111' 37

Ірина Онищенко

Англійські парні словосполучення (біноми): класифікація за семантичною ознакою

У статті досліджено досить специфічні парні словосполучення (біноми), їх структурно-граматичну будову, сполучуваність та класифікацію за семантичною ознакою. Біноми – це стійкі парні сполучення слів, що функціонують як єдина лексична одиниця, значення якої не є сумою значень її компонентів. Умовно біноми поділяються на групи за структурою, сполучуваністю, семантичною ознакою. Особливу увагу привертає класифікація за семантичною ознакою, яка розглядає ці унікальні мовні утворення в аспекті різноманітності їхніх значень та образності. Серед них слід розрізняти такі, у яких закладено лише одне первинне значення, що впливає з повного складу у вказаному контексті, поруч виділяються і звороти, значення яких віднаходиться досить складно через їх багатозначність. Це дуже неоднорідна група одиниць, що відзначаються ступенем усталеності, характером семантичного зв'язку компонентів, що їх утворюють.

Ключові слова: сполучуваність, лексико-граматична будова, семантична ознака, утворення, компоненти, ступінь усталеності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Парні словосполучення (біноми) – це стійкі сполучення слів, які утворилися в результаті подібності значень, явищ, швидкого переходу від причини до наслідку, що часто й легко вживаються в мовленні для реалізації емоційно-експресивного або модульно-оцінного значення. Наприклад: біном *bread and salt* має два значення: 1) хліб і сіль,

хліб-сіль (їжа); 2) *eat (take) bread and salt* – клястися: *He took bread and salt ... that he would never open his lips. By bread and salt!* – Клянусь богом!, Їй богу! [4, с. 7].

Біноми – знаки вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переноситься на певну ситуацію. Очевидно, у далекому минулому вони були вільними словосполученнями, а потрапляючи в інший, не характерний для них контекст, набувають переносного значення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Поняття бінома тривалий час залишалося не вивченим. Цією проблемою майже не займалися, оскільки вважалося, що біноми – це своєрідний пласт у фразеології. Так само, як і фразеологізми, біноми – це стійкі сполучення слів, готові словосполучення, які не створюються в мовленні як вільні словосполучення (новий будинок, гарна дівчина), а відтворюються; якщо мовцеві потрібно вжити фразу для підсилення, експресії, то він його вилучає, як і слово, у готовому вигляді зі свого фразеологічного запасу, а не будує його заново [3, с. 208].

Англо-український словник парних словосполучень під редакцією професора О. Є. Семенця – це перший в Україні словник широковживаних англійських парних словосполучень (біномів) та їхніх українських відповідників. Біноми охоплюють одиниці різного ступеня усталеності. Їхня структура не завжди збігається зі структурою українських відповідників: *divide and rule* – розподіляй і пануй; *hard and fast bargain* – надійна угода. Словник, який уклали Л. М. Медведєва та В. В. Дайнеко, містить біноми, що функціонують в обмежених контекстах – у прислів'ях та приказках [4, с. 8].

Мета й завдання статті. Оскільки стійкі парні сполучення слів (біноми) – це надзвичайно складні багатопланові поліфункціональні мовні одиниці, у яких взаємодіють перший і другий змістові шари, денотативна та конотативна конотації, то саме всі ці складники й слід урахувати в контрактивних дослідженнях, що й зумовлює актуальність цієї розвідки.

Мета й завдання дослідження полягають у висвітленні поняття бінома як окремого специфічного класу в лінгвістиці, проведенні класифікації парних словосполучень за лексико-граматичною та семантичною ознаками.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Керуючись знаннями про те, що семасіологія – це наука про семантику, яка не піддається формалізації й не дає змоги повністю позбутися суб'єктивно-психологічного підходу до явища, зазначаємо, що в основу типологічного поділу стійких парних одиниць укласти лише семантичний фактор слід дуже обережно.

Класифікація стійких словосполучень може мати основне або допоміжне значення, залежно від того, які сторони стійких одиниць беруться до уваги [2]. Безумовно, головне значення належить розкриттю найбільш загальних ознак, які відображають основні їхні властивості. Класифікації, які розкривають лише певні сторони явища (наприклад структуру, граматичні чи функціональні особливості), мають допоміжне, хоч і важливе значення [1, с. 72].

Критика основ семантичної класифікації, у якій значне місце неминуче займає суб'єктивний фактор, зумовила потребу шукати нові можливості й способи класифікації фразеологізмів. Одним із них стало використання в семантичних дослідженнях структурних особливостей цих одиниць [1, с. 83].

Численні приклади парних словосполучень дають підставу стверджувати, що з огляду на семантику біноми – це досить неоднорідна група одиниць. Передусім, вони можуть відрізнятися ступенем усталеності, характером семантичного зв'язку між компонентами, що їх утворюють. За семантичною ознакою розрізняються такі групи біномів:

1. Ідіоматичні біноми.

До першої групи відносять власне фразеологічні одиниці, або ідіоми, – семантично ізольовані утворення, що вводяться в мовлення у вигляді цілісних блоків слів. Займаючи в реченні позицію одного з його членів, вони являють собою основний спосіб непрямой номінації, що проникає в різні функціональні сфери мови. Специфіку сполучень слів у складі фразеологічних зворотів розглядають, зазвичай, у лексичному ракурсі. Це твердження справедливе й для двокомпонентних сурядних ідіом, у межах яких мовні одиниці комбінуються, незважаючи на їх приналежність до однієї й тієї ж чи до різних частин мови, наприклад: *all the world and his wife, more dead than alive, ye gods and little fishes, over and done with*. Термін «словосполучення» щодо таких одиниць указує тільки на результат їх утворення. Як одиниці непрямой номінації, ідіоми вступають у синонімічні або в родо-видові зв'язки з іншими номінаціями: *about and around – everywhere; far and wide – everywhere; might and main – strength*. Такі біноми здатні реалізувати емоційно-експресивні або модально-оцінні значення, наприклад: *by bread and salt!, all my eye and Betty Martin!, my stars and garters!, not for love or money!, well and good* [4, с. 7].

За своєю суттю власне фразеологічні біноми подібні до власне фразеологічних словосполучень. Відрізняються вони лише за структурою. Якщо членами фразеологічного словосполучення можуть бути різні частини мови, незалежно від порядку їх сполучуваності, то в парних словосполученнях важливий такий фактор, як швидка зміна подій, причинно-наслідковий зв'язок, предметно-логічна завершеність. Залежно від типу біноми можуть складатися з однакових або різних частин мови, можуть сполучатися простими чи розділовими сполучниками, можуть мати різний ступінь усталеності, проте в них постійно наявна така ознака, як швидкий перехід від причини до наслідку. Розглянемо низку прикладів: *(be) mops and brooms* – напідпитку, під чаркою: «*Now Tom, you're drunk!*» – «*No, Dame, not I, I'm only mops and brooms*» (*The Oxford English Dictionary*); *over and done with* – покінчено, закінчено, минулий етап: *But all that was over and done with as though it never had been* (*Wood*).

Із наведених прикладів спостерігаємо, що компоненти біномів, поєднані простими єднальними сполучниками, різноскладні, оскільки їхнє значення не пряме, а вимальовується із вторинної образності. Отже, вони належать до власне фразеологічних біномів. Крім того, вони неподільні й уживаються як єдиний мовний елемент, компоненти якого незмінні. У результаті частого вживання первинного та вторинного значення один із компонентів утратив своє первинне значення й увесь вираз набув нового образу, а водночас і нового значення, яке за ним закріпилося. *All legs and neck* – незграбний, увесь «ноги та шия»: *He brought me unsugared tea, stone cold, at 6, and I then fell asleep utterly exhausted, to awaken just outside Bulawayo and be loaded with a beastly wooden giraffe, all legs and neck* (*Christie*). Фразеологічний біном (*all legs and neck*) яскраво передає образність, характеризуючи людину неповоротку, незграбну, у якої ноги зрослися із шиєю.

All beer (ale) and skittles – безперервні розваги, безтурботне життя: *I had been chased for my life; and for all my pains. I was back where I had started. Oh, no, life on the road is not all beer and skittles* (*J. London*).

Might and main – з усієї сили, енергійно, з усією рішучістю: *Two nights before the Derby, she was at a big party in town, when one of her rushes of anxiety about her boy, her first-born, gripped her heart till she could hardly speak. She fought with the feeling, might and main, for she believed in common sense* (*Lawrence*).

For love or money – за будь-яку ціну, чого б це не коштувало: *Any person, who for love or money might be educated to take the letter in his charge* (*The Oxford Dictionary*).

Well and good – розм. ну що ж, нічого й казати, що й казати: *...if Lena wanted him to be smart again, well and good, she could tell him, so, but meanwhile, he was his old shabby self, indeed shabbier than ever* (*Priestley*).

2. Ідіофразеоматизми.

До другої групи біномів за ступенем усталеності та характером семантичного зв'язку компонентів відносять ідіофразеоматизми, що уживаються як термінологічні сполучення або як образні звороти [4, с. 7].

Це семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їхніх компонентів. Значення такої єдності виникає внаслідок узагальненого переносного значення вільного словосполучення. Це результат образного метафоричного переосмислення словосполучення.

Інколи для таких фразеологічних єдностей характерна двоплановість. В окремо взятих ізольованих від контексту зворотах неможливо однозначно встановити їхню семантику, оскільки подібні словосполучення можуть уживатися як вільні в прямому значенні та як фразеологічні в переносному [3, с. 236]. У будь-якому разі, це звороти, у яких зберігся принцип семантичної окремоті компонентів як натяк на вмотивованість загального значення [1, с. 76]. Наприклад: *Back and fill* – 1) мор. лежати в дрейфі, поперемінно наповнюючи паруси; 2) вагатися, виявляти нерішучість, часто змінювати свої погляди або рішення, сім п'ятниць на тиждень; 3) рухатися то вперед, то назад, туди й сюди: *Elliot Freemantle's policies were apt to back and fill as expediency demanded* (*Fitzgerald*). *He backed and filled and finally came to no decision at all* (*Longman Dictionary of Contemporary English*). *The runner watched the long car back and fill in the narrow street, to return wherever it came from* (*Faulkner*).

Fetch and carry – 1) мисл. узяти й нести, забити дичину (про собаку); 2) перен. прислужувати, виконувати чийсь дрібні доручення, бути в когось на побігеньках: *You want me back only to pick up your slippers and put up with your tempers and fetch and carry for you* (*Fitzgerald*).

Fever and chills – малярія: *I'm ill. I have fever and chills. And I'm dizzy and all what I want you to do is leave me alone* (*O'Connor*).

3. Стійкі словосполучення з непереосмисленим значенням компонентів.

До третьої групи біномів належать стійкі словосполучення з непереосмисленим значенням компонентів, до складу яких входять необразні штампи (*all sorts and conditions of men, again and again,*

now or never, sooner or later), звороти з уточнювальними значеннями (*by hook or crook*), термінологічні словосполучення, що увійшли до літературної англійської мови (*null and void*). В утворенні таких виразів беруться до уваги не тільки лексичні, а й семантичні норми сполучення слів.

Ці одиниці ближчі до вільних словосполучень, ніж до фразеологізмів, оскільки їм не властива ідіоматичність, а характерна сталість уживання, повторюваність в однаковому складі. Стабільність складу може бути наслідком організації одного з компонентів, який за межами бінома не вживається або сприймається як застарілий: *kitch, wrack, let* (у значенні «заважати») – *kitch and kin, wrack and ruin, without let or hindrance*.

Компоненти бінома можуть належати до різних стилів: *spunk and courage* (словникове й літературне), *foibles and weakness* (розмовне та літературне).

Стабільність біномів цієї групи може бути також наслідком термінологізації. Так, функціонування біномів *ingress and egress, clear and present* навряд чи можливе за межами відповідних юридичних термінів: *the right of ingress and egress* (право орендаря вступати у володіння власністю, яка орендується), *clear and present danger* (видима та наявна небезпека). Звернемося до прикладів: *Again and again* – знову й знову, раз у раз: *Now the holiday was over, and he still repeated again and again «Tomorrow, tomorrow» (Fitzgerald)*.

Now or never – зараз або ніколи: *I sat down and tried to compose my spirits. Now or never, was the time to decide what it was my duty to my husband and my duty to myself to do next (Collins)*.

Take it or leave it – 1) хочеш вір, хочеш ні, а там твоє діло, як знаєш; 2) прийняти або відхилити пропозицію, погодитись або відмовитися: *I don't want you any harm. Stay here if you like. Take it or leave it, as the lady said when she threw a banana to the sea lion (Cronin)*. *He was just stating a plain fact and Ashenden could take it or leave it. It was the claim of the artist to have his work taken seriously (Maugham)*.

Safe and sound – цілий і неушкоджений: *Will you be pleased to present my compliments to your mother who will be thanked to have her son safe and sound out of the war? (Thackeray)*.

By hook or (by) crook – усіма правдами й неправдами: *By hook or by crook she must and would get him! (Galsworthy)*.

Kith and kin – знайомі або рідня, родичі та друзі: *Our grandmother wanted all her kith and kin to be here for her birthday (Longman Dictionary of English Idioms)*.

Sink or swim, kill or cure, shake or break – або пан, або пропав (дія, яка допоможе розв'язати проблему або ж усе зруйнує): *My partner ... and I, we work like hell. We expect everybody else to do the same. Sink or swim! (Priestley)*.

4. Вільні парні словосполучення.

Цю групу усталеності складають вільні парні словосполучення, синтаксична неподільність яких заснована на їх семантичній цілісності [4, с. 8].

Існує думка, що вільні словосполучення – це такі сполучення слів, які можуть поєднуватися відповідно до обставин, ситуації, плину думок тощо. Відповідно, вони можуть роз'єднуватися, а їхні компоненти можна переставити й замінити. Подібне не допускається, коли йдеться про парні словосполучення. Вільними вони називаються тому, що подібні до звичайних сполучень слів простотою формування та частотою вживання в мовленні. Саме тому мовці часто забувають про їх особливість, тобто парність, уживаючи їх як звичайні, а не особливі мовні кліше. Функціонуючи в сталому складі, де перестановка чи заміна не допускається, вони будуються за принципом контрасту: до їх складу входять іменники, що означають протилежну стать, прослідковується в них причинно-наслідковий зв'язок, швидка зміна стану подій, тобто всі ознаки, притаманні біномам. За парним словосполученням завжди стоїть один об'єднаний образ або явище [4, с. 8]. Розглянемо приклади:

Mother and father – мати й батько, батьки: *She sat under the tree by the dry bed of Willow Creek thinking of street in town where her mother and father lived (Fitzgerald)*.

Ladies and gentlemen – 1) пані й панове; 2) леді та джентельмени: «*Ladies and gentlemen*», *he cried «at the request of Mr. Gatsby we are going to play for you Mr. Vladimir Tostoff's latest work, which attracted so much attention at Carnegie Hall Last May» (Fitzgerald)*.

Day and night – день і ніч, цілодобово: *If she met a person two or three times then she had met whole crowds of him or her, day and night (Priestley)*.

Host and hostess – господар і господиня: *... he took her by the arm to shake hands with the host and hostess, and then led her toward the door (Priestley)*.

Denotation and connotation – денотація й конотація: *Dr. A. K. Coomaraswamy has some interesting things to say about the mystical art of the Far East, the art where «Denotation and connotation cannot be divided» and no distinction is felt between what a thing «is» and what it «signifies» (Huxley).*

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи результат проведеного дослідження у сфері класифікації парних словосполучень за семантичною ознакою, зазначаємо, що біноми – це стійкі парні сполучення слів, що функціонують як єдина лексична одиниця, значення якої не є сумою значень її компонентів. Умовно біноми поділяються на групи за структурою, сполучуваністю, семантичною ознакою. Остання ознака розрізняє власне фразеологічні парні словосполучення, або ідіоматичні біноми, – це семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значеннями їхніх компонентів. Значення такої єдності виникає внаслідок узагальненої переносної семантики словосполучення. Це результат його образного метафоричного переосмислення. Біноми такої категорії характеризуються яскраво вираженим експресивно-емоційним та модальним значенням і виступають одним членом речення. Стійкі словосполучення з непереосмисленим значенням компонентів – це стійкі сполучення слів, до яких належать необразні штампи, вирази з уточнювальним значенням, термінологічні звороти. Їм не властива ідіоматичність, тому вони більше подібні до вільних словосполучень. Їх стабілізації сприяють архаїзація та термінологізація одного з компонентів. Вільні парні словосполучення вживаються в сталому складі. Вони побудовані за принципом контрасту, у них яскраво виражаються причинно-наслідковий зв'язок, швидка зміна стану подій.

Перспективним вважаємо глибше вивчення функціонально-стилістичної та експресивно-емоційної конотації біномів і способи їх відтворення українською мовою.

Джерела та література

1. Баран Я. А. Основні питання загальної та німецької фразеології : монографія / Я. А. Баран. – Львів : Вища шк.; Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1980. – 155 с.
2. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М. : Наука, 1977. – С. 140–161.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2000. – 367 с.
4. Медведева Л. М. Англо-український словник парних словосполучень / Л. М. Медведева, В. В. Дайнеко ; ред. О. Є. Семенець. – К. : Укр. енцикл., 1994. – 254 с.

Онищенко Ирина. Английские парные словосочетания (биномы): классификация по семантическому признаку. В статье рассматриваются специфические парные словосочетания (биномы), их структурно-семантическое образование, сочетаемость, классификация по лексико-грамматическому и семантическому признакам. Биномы – стойкие парные сочетания слов, функционирующие как единая лексическая единица, значение которой не является суммой значений её компонентов. Условно биномы разделяются на группы в зависимости от структуры, сочетаемости и по семантическому признаку. Особое внимание к себе привлекает классификация по семантическому признаку, рассматривающая эти уникальные языковые образования с точки зрения полисемии и образности. В их составе различают такие единицы, в которых заложено лишь одно первичное значение, которое выводится из целого состава в данном контексте. Вместе с тем выделяются и выражения, значение которых устанавливается сложно по причине их полисемантической. Это довольно неоднородная группа единиц, которые различаются степенью устойчивости, характером семантической связи компонентов, которые их образуют.

Ключевые слова: сочетаемость, лексико-грамматическая структура, семантический признак, образование, компоненты, степень.

Onyshchenko Iryna. English Binominal Word Combinations (Binoms): Classification Based upon Semantic Peculiarity. The article reveals rather specific binominal word combinations (binoms), their structural and grammatical formation, their combinative power, classification according to lexical, grammatical and semantic peculiarities. Being a double short set word combination, a binom functions as a separate lexical unit in which the meaning of the whole is not the sum of the meanings of its components but is based on them and the motivation is apparent. Special attention is given to classification according to semantic peculiarity, which studies these unique language units. Conditionally binoms can be divided into some groups: according to their structure – monosyllabic and manysyllabic; according to their combinative power – those which are combined by means of conjunctions; according to their semantic peculiarity – idiomatic, idiophraseomatic, set word combinations; according to the degree of stability of conjunctions – variably stable and free double expressions.

Key words: combinative power, lexico-grammatical structure, semantic peculiarity, formation, components, degree.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2015 р.